

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Околотенка Дмитра Сергійовича на тему «Процесуальні строки на стадії досудового розслідування», подане до захисту у спеціалізовану Вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми дослідження.

Процесуальні строки у кримінальному провадженні є фундаментальною категорією кримінального процесу, практичне значення яких полягає у забезпечення функціонування усіх його інститутів, його окремих норм, реалізації процесуальних прав та законних інтересів усіх його учасників. Поруч з цим необхідно відмітити існування проблемних питань реалізації інституту процесуальних строків, на що вказують як статистичні дані ЄСПЛ, (відповідно до яких Україна демонструє лідерство в частині порушення ст. 6 Конвенції в результаті надмірної тривалості проваджень) так і 80,9 % опитаних дисертантом практичних працівників. Зокрема, на думку правозастосувачів своєчасному здійсненню досудового розслідування перешкоджають такі фактори як: велика кількість кримінальних проваджень, яка перебуває одночасно у провадженні слідчого (42,6 %), недосконалість кримінального процесуального законодавства, що не сприяє швидкому здійсненню досудового розслідування (34,8 %); невиконання процесуальних обов'язків учасниками провадження (7,0 %); вчинення зацікавленою стороною навмисних дій по затягуванню здійснення кримінального провадження (6,1 %); складність кримінальних проваджень (4,3 %) тощо.

У сучасній кримінальній процесуальній доктрині є чимало наукових публікацій дослідників, у тому числі монографічного рівня, предметом яких є інститут процесуальних строків у кримінальному провадженні, їх система і класифікація, порядок обчислення тощо. Не зважаючи на те, що вагомий внесок у розробку теоретичних і практичних аспектів аналізованого інституту здійснила низка вчених-процесуалістів, проте питання процесуальних строків на стадії досудового розслідування вивчалось у науковій літературі епізодично і раніше не розглядалось комплексно в одному монографічному дослідженні. Невирішеними залишається ряд питань. Мова йде про деякі недоліки правової регламентації цього кримінального процесуального інституту, зокрема щодо: порядку обчислення строків ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, строків досудового розслідування у разі повернення обвинувального акта прокурору, строків у разі скасування прокурором постанови про зупинення досудового розслідування; продовження строків досудового розслідування прокурором; здійснення відомчого та судового

контролю за дотримання строків досудового розслідування органами, що його здійснюють, тощо.

З огляду на викладене актуальність дисертаційного дослідження Околотенка Д. С., спрямованого на розв'язання проблем, пов'язаних із реалізацію кримінальних процесуальних норм, що регламентують процесуальні строки на стадії досудового розслідування, не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і у практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Дисертаційне дослідження виконано в Національній академії внутрішніх справ відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019) в рамках Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки (Указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021) та Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (Постанова загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 року).

Методологічну основу дослідження становить сполучення як загальнонаукових, так і спеціальних методів наукового пізнання, серед яких: *метод діалектики*, застосований автором з метою поглиблення понятійного апарату процесуальних строків, прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю шляхом вивчення та відображення дискусії науковців-процесуалістів; *порівняльно-історичний метод* застосовувався для встановлення еволюційних змін та розвитку кримінального процесуального законодавства шляхом співвідношення та порівняння окремих правових приписів КПК України 2012 року та КПК України 1960 року; *порівняльно-правовий метод* знайшов своє відображення під час зіставлення міжнародного кримінального процесуального (Азербайджан, Болгарія, Грузія, Естонія Італія, КНР, Латвія, Молдова, Норвегія Польща, Туреччина Франція Хорватія, Чехія) та положень українського законодавства; *формально-юридичний* – при дослідженні положень кримінального процесуального законодавства щодо регламентації інституту процесуальних строків; *метод системного аналізу* законодавства сприяв виявленню процесуальних прогалин в межах предмета дослідження тощо.

У дисертаційному дослідженні висвітлено і вирішено низку теоретичних та практичних проблем інституту процесуальних строків на стадії досудового розслідування, сформульовано обґрунтовані пропозиції, спрямовані на удосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Ціла низка результатів і висновків, які з них слідують, були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни. *Вперше* визначено необхідність законодавчо забезпечити інформування не тільки підозрюваного, але і потерпілого про ініціювання питання щодо продовження строків досудового розслідування, у зв'язку з чим сформульовано пропозиції про внесення відповідних доповнень до ст. ст. 295, 295-1 КПК України; обґрунтовано необхідність уповноважити керівника органу досудового розслідування відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування у разі: його переведення, відрядження, усунення або звільнення з посади відповідно до закону; його відсутності за наявності об'єктивних причин, що обґрунтовують терміновість досудового розслідування; невиправданої затримки у здійсненні ним досудового розслідування протягом понад одного місяця. Також *вперше* – запропоновано прокурорський нагляд за кримінально-процесуальними строками на стадії досудового розслідування розглядати, як такий, що передбачає: діяльність прокурора щодо розгляду скарг на порушення розумних строків (ст. 308 КПК); діяльність прокурора щодо продовження строків досудового розслідування (статті 294-295 КПК); діяльність прокурора щодо забезпечення своєчасного збирання доказів у кримінальному провадженні, а також здійснення інших процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень слідчим, дізнавачем (повідомлення особі про підозру; застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зупинення та відновлення досудового розслідування тощо) у встановлені кримінальним процесуальним законом строки.

Результати дисертаційного дослідження опубліковані у фахових виданнях України та були представлені у вигляді доповідей на міжнародних та міжвідомчих науково-практичних конференціях та круглих столах. Публікації повністю перекривають і вирішують завдання, що були поставлені в дисертаційному дослідженні.

Таким чином дисертаційне дослідження Околотенка Дмитра Сергійовича виконане на високому науково-методичному і методологічному рівнях.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи Околотенка Дмитра Сергійовича не викликають жодних зауважень.. Обґрунтовано необхідність закріпити положення, яким буде встановлено граничний строк запобіжного заходу у

вигляді застави з огляду на визначені дисертантом недоліки нормативної регламентації щодо терміну дії запобіжного заходу у вигляді застави. Виокремлено два види строків при застосуванні зазначеного запобіжного заходу: перший строк обумовлений терміном дії обов'язків, визначених у ст. 194 КПК України, що покладаються на підозрюваного, відносно якого обрано заставу, і який становить не більше двох місяців; другий строк дії застави законодавець пов'язує із припиненням дії запобіжних заходів відповідно до ст. 203 КПК України. Сформульовано слушні пропозиції змін до ч. 5 ст. 219 КПК України щодо того, що строк із дня винесення постанови про зупинення досудового розслідування до дня її скасування прокурором включається у строки досудового розслідування, що визначені у ст. 219 КПК України, та інші пропозиції змін до законодавства оформлені належним чином та мають теоретичне і практичне значення. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Наукові результати і положення, що виносяться на захист, одержані завдяки аналізу масиву нормативно-правових актів, у тому числі міжнародного характеру, законодавства європейських країн, а також країн Середнього та Дальнього Сходу, наукових праць в галузі кримінального процесу як вітчизняних так і зарубіжних вчених.

Обґрунтованість та достовірність одержаних дисертантом результатів, сформульованих висновків і пропозицій забезпечені завдяки використанню різноманітних методів наукового та практичного аналізу. Постановка завдань, визначення об'єкту, предмету та мети наукового пошуку є чіткими і зрозумілими та цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукової праці здобувачем загалом виконані і мета досягнута. Здобувач здійснив належну статистичну обробку отриманих даних.

Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертант оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Сформульовані і узагальнені в дисертаційному дослідженні положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у:

– законотворчій діяльності – при внесенні змін і доповнень до норм КПК України з метою вдосконалення положень, які регламентують порядок реалізації процесуальних строків на стадії досудового розслідування (лист до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 23 травня 2024 року);

– правозастосовній діяльності (Акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження в практичну діяльність ГУНП в Луганській області від 26 квітня 2024 року);

– освітньому процесі – при підготовці та проведенні лекційних, семінарських та практичних занять зі слухачами, курсантами та студентами зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Практика Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні» (Акт про впровадження результатів дисертації в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 15 травня 2024 року);

– науковій діяльності – при підготовці монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, пропозицій до чинних та проєктів нормативно-правових актів (Акт про впровадження результатів дисертації в наукову діяльність Національної академії внутрішніх справ від 15 травня 2024 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Дисертаційна робота Околотенка Дмитра Сергійовича викладена українською мовою на 237 сторінках. Структура роботи відповідає вимогам МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії. Вона структурована і складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (200 найменувань) та 4-х додатків.

Мета дисертаційного дослідження визначена дисертантом досить лаконічно, чітко і вдало та полягає у: дослідженні теоретичних, правових і практичних проблем інституту процесуальних строків на стадії досудового розслідування та формулюванні науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України в частині досліджуваної проблематики.

У першому розділі автор проводить ґрунтовний теоретичний аналіз юридичного змісту аналізованого інституту, пропонуючи систему процесуальних строків у досудовому провадженні розглядати як таку, що охоплює: процесуальні строки як гарантії прав, свобод учасників кримінального провадження та виконання ними своїх обов'язків; процесуальні строки як гарантії забезпечення швидкого, своєчасного, оперативного і водночас повного та об'єктивного досудового розслідування.

Дисертант, аналізуючи правові приписи КПК України 1960 року, характеризує його як такий, що досить обережно регламентував тривалість кримінального провадження без зайвої ультимативності (тобто вимог пов'язаних з обмеженням часу проведення як досудового розслідування загалом, так і окремих процесуальних дій зокрема); не передбачав ефективний

процесуальний механізм, здатний прискорити досудове розслідування у разі необґрунтованих зволікань з його проведенням; не були переобтяжений встановленням процесуальних строків, пов'язаних із забезпеченням прав особи за винятком поодиноких положень законодавства (статті 98-2, 99-1, 148). Поруч з цим, автор, беручи за основу періодизацію, наведену М. В. Членовим, виділяє шість етапів розвитку правового регулювання строків досудового розслідування за чинним кримінальним процесуальним законодавством з моменту прийняття діючого КПК України по теперішній час.

Заслуговує на увагу проведений Околотенком Д. С. компаративний аналіз законодавчої практики європейських країн, а також країн Середнього та Дальнього Сходу, відповідно до якого у роботі виокремлено три основних підходи до розуміння процесуальних строків досудового провадження, зокрема: встановлені законом граничні строки здійснення досудового розслідування (Азербайджан, Італія, КНР, Латвія, Польща, Хорватія, Чехія тощо); строки досудового розслідування, що встановлюються прокурором (Франція, Болгарія); розумні строки здійснення досудового розслідування з урахуванням відповідних критеріїв (Грузія, Естонія, Молдова, Норвегія). В цьому контексті цікавими є дослідження автора законодавчого досвіду Туреччини у дотриманні процесуальних строків у кримінальному провадженні.

У *другому розділі* здобувач висвітлив проблемні питання законодавчого забезпечення та правозастосовної практики порядку обчислення процесуальних строків в провадженнях про злочини у разі продовження строків досудового розслідування, скасування постанови про зупинення досудового розслідування, повернення обвинувального акту прокурору в порядку п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України, а також процесуальних наслідків направлення обвинувального акту до суду із порушенням строків кримінального провадження.

Околотенком Д. С. наголошено на важливості правильного розуміння «початку», «завершення» та «закінчення» досудового розслідування при обчисленні строків досудового розслідування. Особливу увагу приділено співвідношенню понять завершення та закінчення. Підтримано правову позицію Верховного суду про те що завершення пов'язується з фактом відкриття матеріалів досудового розслідування, а закінчення є кінцевим моментом строку досудового розслідування та фіксується направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Дисертант слушно привертає увагу на питання повернення судом обвинувального акту прокурору в порядку п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України, констатуючи неврегульованість подальшого перебігу строку досудового розслідування. На підставі аналізу судової практики, її доктринальних та інших оцінок автор поділяє погляди науковців про неможливість поновлення

досудового розслідування, а відтак і перебігу його строку. Разом з тим здобувачем підтримано вчених, які обґрунтовують необхідність встановлення у положеннях законодавства конкретного строку усунення прокурором виявлених недоліків обвинувального акту.

У роботі на підставі системного аналізу кримінального процесуального законодавства виокремлено п'ять основних груп строків у стадії досудового розслідування, реалізація яких пов'язана: з проведенням слідчих (розшукових) дій; застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження; початком та завершенням досудового розслідування; поданням та розглядом скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування; прийняттям інших процесуальних рішень (строки повідомлення про підозру; розгляду клопотань в порядку ст. 220 КПК України тощо).

У *третьому розділі* дисертаційного дослідження Околотенко Д. С. висвітлює зміст та проблемні питання прокурорського нагляду судового та відомчого контролю за процесуальними строками на стадії досудового розслідування. У зв'язку з цим автором з-поміж іншого обґрунтовано, що подання скарг до прокурора вищого рівня на тривале провадження не можуть розглядатися як ефективний засіб прискорення досудового розслідування, а сам прокурорський нагляд не відображає змагальний характер кримінально-процесуальної діяльності під час розгляду скарги на порушення розумних строків кримінального провадження. У зв'язку з цим здобувачем доведено доцільність уповноважити виключно слідчого суддю на розгляд скарг щодо прискорення розслідування, адже саме така процедура має на меті забезпечити змагальність сторін з обґрунтуванням наявності ознак затягування досудового розслідування, необхідності його пришвидшення та встановлення строків для проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій.

Слід погодитись з аргументацією здобувача про те, що у нормативно-правових актах відомчого характеру слід конкретизувати повноваження керівника органу досудового розслідування організаційного характеру, що будуть спрямовані на дотримання слідчим строків під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, продовження строків досудового розслідування тощо.

Дисертант цілком слушно привертає увагу на недоліки нормативної регламентації звернення до слідчого судді у порядку ч. 6 ст. 28 КПК України. Акцентовано увагу на нечіткому формулюванні предмета звернення в частині визначення окремих процесуальних дій, щодо проведення яких зніціюється питання про встановлення процесуальних строків.

У результаті проведеного дослідження здобувачем запропоновані та сформульовані й інші пропозиції щодо удосконалення чинного КПК України в контексті питань, що розглядалися.

Викладене вище є підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Околотенка Дмитра Сергійовича на тему «Процесуальні строки на стадії досудового розслідування» як самостійного наукового дослідження актуальної, важливої для науки та практики проблеми.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці.

Отримані результати дисертаційного дослідження Околотенка Д. С. на тему «Процесуальні строки на стадії досудового розслідування» слід використовувати у освітньому процесі юридичних закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, при підготовці наукових публікацій та монографій, плануванні досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

У цілому позитивно оцінюючи рецензоване дослідження, необхідно звернути увагу на окремі дискусійні питання, які, на нашу думку, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту:

1. У підрозділі 2.3. «Інші строки у стадії досудового розслідування» здобувач виокремлює п'ять основних груп строків у стадії досудового розслідування, реалізація яких пов'язана з проведенням слідчих (розшукових) дій; застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження; початком та завершенням досудового розслідування; поданням та розглядом скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування; прийняттям інших процесуальних рішень (строки повідомлення про підозру; розгляду клопотань в порядку ст. 220 КПК України тощо). Якщо питання реалізації чотирьох видів процесуальних строків так чи інакше піднімались у дисертаційному дослідженні. То особливості реалізації процесуальних строків під час проведення слідчих (розшукових) дій залишились поза увагою автора.

2. У дисертаційному дослідженні здобувач привертає увагу на актуальну проблему, що стосується перебігу строків досудового розслідування після повернення прокурору обвинувального акту. Як справедливо зауважує Околотенко Д. С., через системне порушення прокурорами вимог КПК України щодо належного оформлення зазначеного процесуального документу, період передачі обвинувального акта від прокуратури до суду може тривати понад один рік, що, своєю чергою, створює підґрунтя для необґрунтованої тривалості кримінального провадження. Про потребу законодавчого закріплення строку, протягом якого мають бути усунуті допущені недоліки при поверненні обвинувального акта прокурору в порядку п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України відмічають 60,0 % опитаних дисертантом респондентів. У зв'язку з цим постає запитання: який на думку здобувача повинен бути передбачений строк, об'єктивно необхідний для усунення прокурором недоліків у обвинувальному

акті? Такий проміжок часу, у межах якого прокурор зобов'язаний усунути виявлені під час підготовчого судового засідання недоліки, повинен бути встановлений судом або законом?

3. Здійснюючи ретроспективний аналіз правового регулювання інституту процесуальних строків у кримінальному провадженні, дисертант розкриває генезу кримінальних процесуальних строків (в тому числі строків на стадії досудового розслідування) починаючи з проголошення Україною незалежності і дотепер. Водночас на думку рецензента дисертанту варто було також проаналізувати такі пам'ятки вітчизняного права як «Руська правда», «Литовський статут», Судебник Казимира IV (1468 р.), австрійський кримінальний процесуальний кодекс (1873 р.) тощо в контексті становлення та розвитку досліджуваної проблематики.

Перелічені зауваження і побажання мають дискусійний характер і, в цілому, не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертації. За своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та практичною значущістю одержаних результатів, а також за авторськими публікаціями ця робота є внеском в розвиток вітчизняної науки в галузі кримінального процесу.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Околотенка Дмитра Сергійовича на тему «Процесуальні строки на стадії досудового розслідування» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Околотенка Д. С. на тему «Процесуальні строки на стадії досудового розслідування», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем реалізації інституту процесуальних строків на стадії досудового розслідування.

2. Дисертація Околотенка Д. С. на тему «Процесуальні строки на стадії досудового розслідування», за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283),

Наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – **Околотенко Дмитро Сергійович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Ольга КУБАРЄВА

